

Hartolan Koskipäässä

Museotoimintaa vuodesta 1928

Presidentti Relander vihki Koskipään kartanon rakennuksiin Itä-Hämeen museon 30.6.1929. Museo on Itä-Hämeen seitsemän pitäjän seutumuseo, jonka omistaa vuonna 1928 perustettu Itä-Hämeen Museoyhdistys ry. Museon on perustanut kirjailija Maila Talvio. Yhdistyksellä on museon hoitosopimus Lahden kaupungin museotoimen kanssa.

Museon kokoelmissa on kaikkiaan noin 30 000 esinettä, joista esillä on perusnäyttelyissä noin kymmenesosa. Pääosin museon säilytystilat ovat entisellä Hartolan osuusmeijerin alueella sekä Niemen tilalla, jotka myös Museoyhdistys omistaa.

Koskipään historiaa

Koskipää on ollut Itä-Hämeen suurimpia kartanoita ja laajimmillaan Koskipäähän on kuulunut 25 000 hehtaaria maata ja parisataa torpparia. Alueella on ollut asutusta ainakin rautakaudelta alkaen. 1300-luvulla alue mainitaan asuttuna paikkana.

Kartano Koskipäästä muodostui 1500-luvun lopulla Sipi Henrikinpojan hankittua naapuritiloja haltuunsa. Hänen poikansa Henrik aateloitiin Silfverbögeliksi vuonna 1639. Silfverbögeleiden jälkeen kartano siirtyi vuonna 1677 sysmäläiselle Tandefelt-suvulle naimakauppojen välityksellä. 1850-luvulla kartano siirtyi von Gerden -suvulle. Koskipään viimeinen omistaja oli Annie von Gerden-Boisman (1859-1927), Hartolan kappalaisen A. M. Winterin tytär ja kirjailija Maila Talvion sisar.

Kartanon pihapiiri on 1820-luvun pietarilaista empire-tyyliä samoin kuin kaikki kartanon jäljellä olevat rakennuksetkin. Avonaisen, rakennuksilla rajatun, pihapiirin muodostavat hallitseva vihreä päärakennus ja punaiset sivurakennukset.

Päärakennuksen toisella puolella avautuu kartanon puutarha, jonka puusto ja muoto ovat 1880-luvulta. Pihaa hallitsevan kuusen on istuttanut presidentti Kyösti Kallio museon kymmenvuotisjuhlassa vuonna 1938. Kartanon rakennukset ovat alkuperäisillä paikoillaan.

Vanha Koskipää; Keltainen, vanhempi päärakennus 1700-luvun puolivälistä on jäänyt kartanon alataloksi. Rakennuksen omistaa Hartolan kunta.

Rakennuksen runko on kustavilais-tyylinen, mutta ulkoasu on muutettu 1820-luvun lopussa empire-tyyliseksi. Rakennuksessa on ollut mansardikatto ja punaiseksi maalattu pystylautavuoraus. Talon on ilmaisesti rakennuttanut kornetti Otto Tandefelt (1695-1757). Talossa on kesäisin Hartolan sivistyslautakunnan ylläpitämiä näyttelyitä.

Vihreä Päärakennus on rakennettu vuonna 1828 Tandefelt-suvun omistaessa Koskipäätä. Rakennusmestarina toimi Jacob Nygren. Huoneiden kaakeliuunit on muurattu 1880-luvulla. Päärakennuksen kartanointeriöörit kertovat aateliston elinoloista itähämäläisessä kartanoyhteiskunnassa 1800-luvulla.

Museon kokoelmat

1. Maila Talvion työhuone

Museon perustajan kirjailija Maila Talvion muistolle omistettu huone, joka on alkuun ollut isännän työhuoneena. Työhuoneen koko esineistö on siirretty kirjailijan kuoleman jälkeen museoon ja asetettu esille samalla tavalla kuin se on ollut Helsingissä Laaksolassa kirjailijan kodissa. Istumasohva on Iiristehtaan tuotantoa ja sohvalla on Akseli Gallen-Kallelan suunnitteleman Liekki-ryijyn muunnelma. Laakerinlehtiseppeleen Maila Talvio on saanut Satakuntalaiselta osakunnalta.

Maila Talvio (s. Maria Winter) syntyi Hartolassa Savelan pappilassa kappalainen A. M. Winterin viidentenä tyttärenä vuonna 1871. Vuonna 1893 Talvio avioitui professori J. J. Mikkolan kanssa. Talvio kuoli kodissaan Helsingissä Laaksolassa loppiaisena 1951.

2. Vierashuone

Vierashuoneen seinät ja katto ovat pellavakangasta, väritys on alkuperäisessä 1820-luvun asussa samoin kuin lattian shakkiruudutus. Matala marmoroitu pylväsuuni uurnineen on empireä 1800-luvun puolivälistä. 1800-luvun lopun uusrokoko-kalusteet ovat von Gerdtenien jäämistöä ja öljyvärimaalaus esittää Annie von Gerdtenin enoa professori Ernst Bonsdorffia.

3. Pieni sali

Painetut paperiset kehystapetit eli raamitapetit ja korkkimatto ovat 1800-luvun lopusta samoin kuin von Gerdten -suvun uusrokoko-tyylinen Emmakalusto, piironki, gramofoni ja totivedenlämmitin. Valokuvissa on von Gerdten -sukua ja Echon kartanon rakennuksia 1800-luvun lopulta.

4. Punainen sali

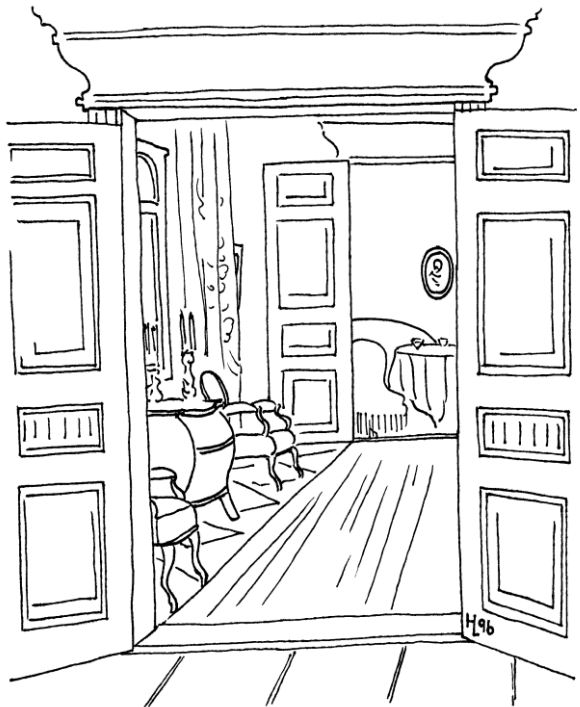
Punainen sali on alkuperäisessä 1880-luvun asussa. Seinissä ja katossa on pellavakangas, kokolattiamatto kuulu punaiseen uusrokoko-kalustoon, jonka Annie ja Carl von Gerdten ovat saaneet häälahjakseen vuonna 1880.

Pienellä bieder meier -pöydällä on vuonna 1867 Otto von Gerdtenin 50vuotislahjakseen saama kristallimalja. Ikkunoiden välissä on Tukholmassa 1760-luvulla valmistettu rokokoolipasto ja lipaston päällä 1700-luvun lopun kustavilaisvaikutteinen peili.

5. Iso sali eli juhlasali

Seinät ja lattia on entistetty 1820-luvun asuun, katossa on alkuperäinen pellavakangas. Empire-tyylinen kristallikruunu on Hartolan vanhasta kirkosta, jonne sen lahjoittivat von Gerdenit. (Hartolan vanha kirkko siirrettiin Pertunmaalle vuonna 1928.)

Tandefelt-suvun nukkekaappi on 1850-luvulta. Taffelipiano on valmistettu 1800-luvun alussa Pietarissa. Heinolalaisen Z. Sieversin maalaama muotokuva taffelipianon yläpuolella esittää ilmeisesti päärakennuksen rakennuttajaa Otto Tandefeltiä.

Kustavilainen tuoli on perimätiedon mukaan kuningas Kustaa IV Adolfin lahja Tandefelteille vierailustaan Koskipäässä vuonna 1804. (Kuningas Kustaa III erotti Hartolan Sysmästä vuonna 1784 kirkkoherrakunnaksi ja nimitti kruununperijäpojalleen nimikkopitäjäksi; Gustav Adolfs socken. Vuoden 2019 alusta Hartola ja Sysmä muodostivat Tainionvirran seurakunnan.)

6. Ruokasali

Ruokasalin lattia, seinät ja katto on entistetty 1820-luvun asuun. Alkuperäiset ruokasalin kalusteet ovat hävinneet. Ruokasaliin on sijoitettu Winter-suvun uusrokoko-kalusto. Kristallikruunu 1700-luvun alusta on ollut Hartolan vanhassa kirkossa, jonne sen lahjoittivat Tandefelit.

7. Isännän ja emännän makuuhuone

Makuuhuone on kiinteältä sisustukseltaan 1820-luvun asussa. Uusrokokoottyinen esineistö 1880-luvulta on kuulunut Annie ja Carl von Gerdenille.

8. Keittiökamari

Keittiökamari on toiminut astioiden säilytyspaikkana ja apukeittiönä, jossa ruoka on laitettu tarjoilukuntoon.

9. Keittiö

Keittiön väri on 1820-luvulta, uuni on peräisin 1890-luvulta. Esineistö on pääosiltaan 1800-luvulta.

10. Peräkamari

Peräkamarissa on kartanon aikaan säilytetty kuiva-aineita: jauhoja, suolaa, sokeria jne. Esillä ovat niin sokerileikkurit, jäätelökirnut kuin Koskipään maustekaappi.

Kamarissa on nähtävänä alkuperäiset 1820-luvun ikkunapuitteet ja rapattu pystyuuni.

11. Yläkerta

Yläkerta on kartanon aikaan ollut avoullakko, joka on 1960-80 -luvuilla rakennettu museon säilytys- ja näyttelytiloiksi. Yläkerran etuosassa on kansanomaista esineistöä 1700- ja 1800-luvuilta Itä-Hämeen alueelta, eli Hartolasta, Heinolasta, Joutsasta, Leivonmäeltä, Luhangasta, Pertunmaalta ja Sysmästä.

Keskiosassa on Vuoksenranta-osasto, joka esittelee Vuoksenrantaseuran kanssa yhteistyössä koottua esineistöä Vuoksenrannan pitäjältä Karjalan kannakselta. Vuoksenrantalaiset asutettiin pääasiassa Itä-Hämeeseen heidän jouduttua jättämään kotiseutunsa.

Joen puoleisessa päädyssä on museon vaihtuvien näyttelyiden tila.

12. Eteinen

Eteisen väri on 1820-luvulta. Seinät ovat roiskemaalattut jäljittelemään keskiaikaisten linnojen kalkkikiviseiniä, samoin lattian harmaat värit jäljittelevät kalkkikivilattioita.

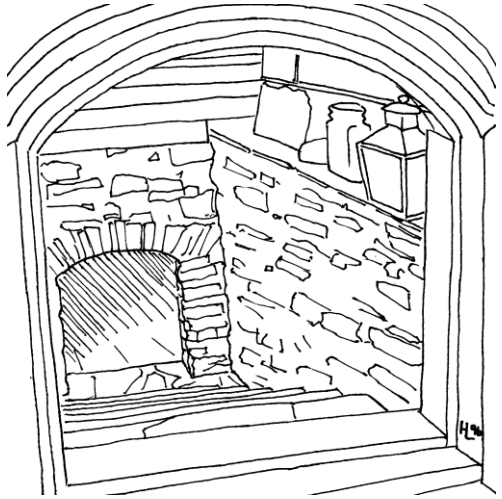
13. Pikkueteinen

Eteisen vuoden 1828 alkuperäiset seinämaalaukset jäljittelevät marmoria. Eteisestä on lähtenyt alkuperäiset portaat yläkertaan.

Musta häpeäpenkki ja uhrilipas 1700-luvulta ovat Heinolan kirkosta. Kannettava puutarhalyhty seinällä on 1800-luvun lopulta.

Aittarakennus ja holvatut kellarit

Aitta ruokakelloineen on rakennettu 1820-luvulla flyygelirakennukseksi vihreälle päärakennukselle. 1700-luvulla samalla kohdalla kellareiden päällä on sijainnut kartanon olutpanimorakennus, joka on purettu 1800-luvun alussa. Aitan keskiosassa on näyttelytila, muutoin aitta on museon säilytyskäytössä.

1700-luvun puolivälissä rakennetut olut- ja talouskellarit ovat alkuaan olleet keltaisen päärakennuksen ja panimon kellareina. Kellarit muodostavat tunnelin, koska 1820-luvulla kellareihin on rakennettu uloskäynti vihreän päärakennuksen käyttöön.

Tuparakennus

Tuparakennuksen pirttipääty eli haikutupa on 1600-luvulta. Rakennusta on jatkettu 1820-luvulla pehtorin asunnolla päärakennukseen päin ja samalla koko rakennus on saanut nykyisen ulkoasunsa, joka sointuu pihapiiriin muihin rakennuksiin. Pehtorin asunto on nykyisin museonhoitajan asuntona.

Savupirtti

Savupirtin eli väentuvan seinät ja katto ovat 1600-luvulta. Pirtti on kalustettu 1800-luvun itähamäläiseksi tuvaksi. Kartanon aikaan tupa on ollut palkollisten käytössä, kuten kuskin perheen asuntona. Tuvan esineistö on kerätty Itä-Hämeen alueelta ja kuvastaa tavallisen rahvaan asuinoloja ja elämäntapaa 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun Itä-Hämeessä. Tuvasta puuttuvat keskeneräiset puhdetyöt, sillä tupa on laitettu niin sanottuun juhلالakea kuntoon eli siivottu sunnuntakia varten.

Uuno Kailaan muistohuone

Tuvan peräkammari on omistettu itähamäläisen runoilija Uuno Kailaan (1901-1933) muistolle. Huone on kartanon aikaan ollut palkollisten kammarina. Kailas syntyi Heinolan pitäjässä Kailasen tilalla Eevert Salosen ja Olga Honkapään esikoisena. Kolmivuotiaana äidin kuoltua Uuno joutui isovanhempien hoitoon Hartolan Honkapäähän. Kailas kuoli Nizzassa vuonna

1933 keuhkotautiin. Huoneen esineet ovat Honkapäästä eli Uunon lapsuus- ja nuoruusvuosinaan käyttämiä.

Mika Waltarin kamari

Akateemikko Mika Waltari (Helsinki 1908-Helsinki 1979) vietti 1940-luvulla kesiään Hartolassa Kalhon kartanosta erotetun Näsin piharakennuksessa. Waltarin vaimon Marjatta Luukkosen äiti oli Kalhon kartanon tyttäriä.

Waltari kirjoitti Näsin piharakennuksen ullakkokamarissa mm. Sinuhe egyptiläisen ja muita historiallisia romaanejaan. Kamarissa on esillä kirjailijan tuotantoa ja Näsisä käyttämiä esineitä.

Ajokaluvaaja eli ratasliiteri

Kartanon 1880-luvulla rakennettuun ajokaluvajaan on sijoitettu kartanon vaunut, kiesejä ja rekiä sekä itähämäläistä maatalousesineistöä 1700-luvulta aina 1900-luvun alkuun.

Luhankalaisella kirkkoveneellä on soudettu Tainionvirtaa pitkin presidentti Relanderia museon vihkijäisissä vuonna 1929. Tainionvirta laskee vetensä Jääsjärvestä ns. Sysmänreittiä Päijänteeseen. Liiterin perällä on Jääsjärven ensimmäinen keski- ja perämoottori, jotka alkuaan ovat kuuluneet Koskipään kartanoon. Lampiruuhet orsilla ovat noin 400 vuoden takaa.

Luonnonharvinaisuus - pahkuramänty on kasvanut Hartolan Nokan kylässä.

Tuulimylly

Viljan jauhamiseen käytetty jalkamylly-tyyppinen varvasmylly on rakennettu 1840-luvulla Putkijärvellä Ruulin tilalla, josta mylly on siirretty vuonna 1966 nykyiselle paikalleen.

Jokiranta

Hartolan kunnan omistama entinen suojeluskuntatalo on rakennettu Koskipään kartanon navetan kohdalle vuonna 1923. Talo toimii nykyään juhlien ja tilaisuuksien pitopaikkana. Talo on varattavissa Hartolan kunnantalon neuvonnasta.

Jokirannan kohdalla Tainionvirran ylittää riippusilta, joka on rakennettu 1930-luvulla kävelysillaksi urheilukentälle. Sillan on rakentanut Hartolan suojeluskunta.

Hartolan historiaa

Hartolan alueen vanhin asutuskerrostuma on kivikaudelta noin 7000 vuoden takaa. Kiinteän ja jatkuvan asutuksen alue on saanut rautakaudella, viimeistään merovingiajan lopulla noin 800-luvulla. Kirjallisen lähteen mukaan Hartola esiintyi kirkkopitäjänä ensimmäisen kerran jo vuonna 1398, jolloin alueella mainitaan sijainneen roomalaiskatolinen rajakirkko.

Kuningas Kustaa III erotti Hartolan itsenäiseksi kirkkoherrakunnaksi Sysmästä vuonna 1784 ja pitäjä sai nimen kruununperillisen Kustaa IV Adolfin mukaan: Gustav Adolfs socken. Vuonna 1867 kuntalain voimaan tultua nimi muuttui takaisin Hartolan kunnaksi vanhan 1500-luvun kappeliseurakunnan nimen mukaan.

Hartola tunnetaan itähämäläisenä kartano- ja kirjailijapitäjänä. Hartolan alueella on sijainnut kahdeksan kartanoa, joista tunnetuimmat Koskipää, Echo, Tollinmäki, Kirkkola, Kalho ja Pohjola. Echon kartanossa on toiminut Itä-Hämeen opisto vuodesta 1908. Pitäjän tunnetuimpia kirjailijoita ovat olleet Maila Talvio, Uuno Kailas, Uno von Schrowe, Arvi Kivimaa ja Kaarina Helakisa.

Hartolan nykyinen harmaa graniittikirkko valmistui vuonna 1913 arkkitehti Josef Stenbäckin piirustusten mukaan. Nykyään Hartolassa on reilut 2 600 asukasta.

Pääsylippu museoon ja taidenäyttelyyn:

Aikuiset 6,- (museo ja taidenäyttely 12,-)

7-14 -vuotiaat, eläkeläiset ja opiskelijat 4,- (museo ja taidenäyttely 8,-)

Itä-Hämeen museo
Koskipään kartano
19600 Hartola

puh. 0440 77 0149/Järvinen
s-posti: info@ihmuseumo.fi

www.ihmuseumo.fi